

Welzijn biologisch pluimvee

De biologische veehouderij heeft veel oog voor natuurlijk gedrag, een goede gezondheid met nadruk op ziektepreventie, en natuurlijke voeding. Het dierenwelzijn in de biologische sector heeft daarom een hoog niveau. Dit past goed bij de verduurzaming van de biologische veehouderij. In 2010 heeft de sector zichzelf een spiegel voorgehouden. Hieruit blijkt dat veel goed gaat op het gebied van dierenwelzijn, maar er zijn ook verbeterpunten. In dit BioKennisbericht een overzicht voor de biologische pluimveehouderij, met vooral aandacht voor aspecten waar nog welzijnswinst te behalen is.

Gedrag

In de biologische veehouderij is het belangrijk om een leefomgeving te creëren die zoveel mogelijk tegemoet komt aan de soortspecifieke eigenschappen en behoeftes van de dieren. Uitlopen in de biologische pluimveehouderij stimuleren – o.a. dankzij het daglicht – het natuurlijke gedrag van kippen, zoals scharrelen, fourageren en stofbaden. Zeer positief is ook dat biologische vleeskuikens door hun tragere groei een gevarieerder gedrag kunnen vertonen, in tegenstelling tot gangbare, snelgroeïende kuikens. Toch kennen biologische kippen ook beperkingen in natuurlijk gedrag, mede als gevolg van een ontoereikend uitloop- en daglichtmanagement. Verenpikken vormt een groot gedrags- en welzijnsprobleem.

Uitloop- en daglichtmanagement verbeteren

Daglicht moet ruim voorhanden zijn in biologische pluimveestallen. Vanouds wordt daglicht echter in relatie gebracht met het risico op excessieve pikkerij. De daglichtinval wordt daarom vaak geminimaliseerd. Het reduceren van het lichtniveau voorkomt echter

→ Ambitie

In 2013 behoren biologische ei- en vleesproducten tot de top van duurzame producten. Alle biologische kippen lopen buiten, zitten goed in de veren en de uitloop geldt als het visitekaartje. De afzet van biologische eieren in Nederland is verdubbeld, de uitgelegde hennen worden minimaal voor de helft biologisch verward en de biologische vleeskuikensector is in omvang verdubbeld. Bedrijven zijn economisch duurzaam en grondstoffen zijn van regionale herkomst. De kwaliteit van pluimveemest is verbeterd. Het stofprobleem is verminderd.

Lopend onderzoek

- Low Input Breeding
- Biologische grondstoffen opfokvoer
- Betere groei opfokhennen
- Energie- en eiwitverbruik leghennen
- Uitval leghennen verminderen
- Kostprijs biologische eieren

Biokennisberichten

Biokennisberichten beschrijven de resultaten uit onderzoek voor de praktijk. Recent biokennisbericht Pluimveevlees en eieren beschreef:

- Natuurlijke weerstand

Binnenkort verschijnt een biokennisbericht over:

- Daglichtmanagement

Kijk op www.biokennis.nl voor alle reeds verschenen berichten. U kunt zich daar ook abonneren.

lang niet altijd pikkerij. Bovendien blijkt dat een aantal stallen goed functioneert bij een hoge lichtintensiteit en veel daglicht. Het lijkt er dus op dat niet zozeer het hoge lichtniveau of de hoeveelheid daglicht een probleem vormt, maar dat het vooral een gebrek aan kennis is omtrent het management van licht en het management van kippen in stallen met veel licht.

Enkele tips:

- Laat de dieren al vroeg aan daglicht wennen. Leghennen die in een legstal komen met daglicht en dit in de opfok niet gewend waren kunnen problemen krijgen. De kans op pikkerij wordt dan groter;
- Zorg voor een gelijkmatige lichtverdeling, dan is de kans kleiner dat de hennen op een hoop kruipen en elkaar dooddrukken;
- Met voldoende daglicht in de stal neemt het aantal breuken en verwondingen af. Springen van zitstok naar zitstok gaat beter bij een beter zicht en een hogere lichtsterkte;
- Daglicht dat binnenkomt via de wanden of het dak kan worden geregeld met schuiven, lamellen en zeilen. Deze kunnen gestuurd worden met een lichtsterktemeter aangesloten op een klimaatcomputer;
- Gebruik in de stal lampen die ook ultraviolet-A licht uitstralen. Hiermee wordt het spectrum van daglicht benaderd. De dieren gaan dan ook makkelijker naar buiten, aangezien het contrast met buiten dan minder groot is.

Verder schrijft de regelgeving voor dat leghenkuikens vanaf de leeftijd van 56 dagen een uitloop moeten hebben. In de praktijk wordt de uitloop om verschillende redenen regelmatig pas vanaf 10 weken aangeboden. Er is een grote variatie in inrichting van de uitlopen, en daardoor ook in het gebruik ervan door de dieren. Dit betekent dat in aantal gevallen de hennen tekort wordt gedaan in hun natuurlijke gedrag.

Kenmerken van een goede uitloop zijn:

- Kippen zijn van oorsprong bosdieren en hebben een vorm van beschutting nodig om zich veilig te voelen. Met bomen, struiken, maïs, camouflagenetten en dergelijke kun je op verschillende plekken in de uitloop bescherming bieden tegen zon, neerslag, wind, en roofvogels;

- Een goede uitloop biedt veel afleiding voor de kippen. In een goede uitloop valt veel te ontdekken, te eten, te scharrelen en te stofbadend;
- Mest en water die rond de stal terechtkomen, moeten worden opgevangen en afgevoerd. Water in de uitloop is ongewenst omdat de delen die onder water staan, ongeschikt zijn voor de kippen. De kippen nemen de nattigheid via hun poten mee naar binnen, hetgeen de strooiselkwaliteit kan beïnvloeden.

Aanpak verenpikken: kennis beter benutten

Net als bij gangbaar gehouden leghennen is verenpikken een groot welzijnsprobleem in de biologische leghennenhouderij. De schade door verenpikken bij biologische leghennen kan des te groter zijn, omdat snavelbehandelingen verboden zijn. Toch zijn er veel mogelijkheden om verenpikken te verminderen of te voorkomen. Deze mogelijkheden zijn niet altijd bekend en het is daarom belangrijk dat hier meer voorlichting plaatsvindt. Vuistregel is dat de kans op het ontstaan van verenpikken kleiner wordt als de omgeving rijker is en als deze beter aansluit bij het natuurlijke (pik)gedrag, al vanaf een jonge leeftijd. Veelbelovende maatregelen en aanpassingen zijn:

- Strooisel: zorgt voor een aantrekkelijke bodem en daardoor meer grondschrappen en pikken naar de grond;
- Verhoogde zitstokken/plateaus: biedt meer mogelijkheden om elkaar te ontwijken;

- Een minder pikkerig kippenmerk;
- Lagere bezetting: meer mogelijkheden tot ontwijken en minder verstoring in gedrag;
- Goed gebruik van een uitloop: meer mogelijkheden tot natuurlijk (pik)gedrag en ontwijken;
- Kleinere koppels: kleinere kans op uitbraak verenpikken en meer mogelijkheden om een eventuele uitbraak te stoppen;
- Optimaliseren mens-dier relatie: de kwaliteit van de omgang met pluimvee is zeer variabel, met uiteenlopende gevolgen voor de mate van angst die kippen voor mensen ontwikkelen. Angstige leghennen zijn eerder geneigd te gaan verenpikken. De training 'Quality Handling®' leert om de omgang met de dieren te verbeteren;
- Daglicht en kunstlicht met UV: verbetert het zicht van kippen en bevordert bodempikken. Voorwaarde is een goed lichtmanagement en de aanwezigheid van strooisel, al vanaf vroeg in de opfok;
- Ruwvoer: stimuleren van natuurlijk voedselzoekgedrag;
- Ruim strooigraan: stimuleren natuurlijk voedselzoekgedrag. Er geldt een norm van twee gram per kip per dag. Dit lijkt echter veel te weinig, en ruimere hoeveelheden zijn aan te bevelen in de strijd tegen verenpikken.

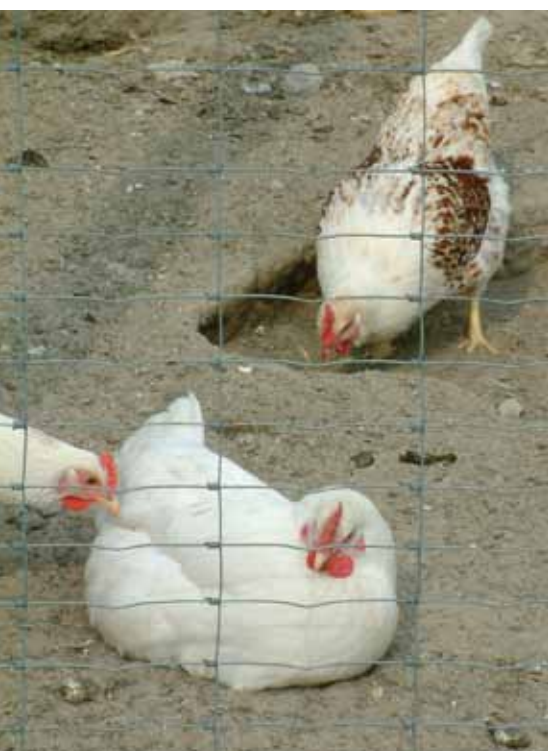
Natuurlijke groepsstructuur

Een kip is een sociaal levend dier dat leeft in kleine groepjes bestaande uit een haan, enkele hennen en kuikens. Van hanen is

bekend dat ze een belangrijke invloed hebben op het gedrag van hennen. Een haan creëert een harem om zich heen, en houdt daar orde en zorgt voor rust. In de biologische en gangbare leghennensector is geen norm voor het aantal aanwezige hanen. In de biologisch-dynamische sector is het verplicht minimaal 3 hanen per 100 hennen te houden. Het is echter onduidelijk of hanen een betekenis hebben in grote koppels waarin de aantallen dieren de natuurlijke groepsgroottes ver overtreffen. Dierherkenning, bijvoorbeeld, speelt in grote koppels geen rol meer. Een kip herkent tot ongeveer 80 soortgenoten. Nader onderzoek en ervaringen met een natuurlijker groepsstructuur zijn wenselijk.

Gezondheid

Een goede gezondheid staat in de biologische veehouderij voorop. Het streven naar een dier met veel weerstand en het inpassen van preventieve maatregelen in de bedrijfsvoering zijn dus uiterst belangrijk. In geval van ziekte en een noodzakelijke behandeling moet bij voorkeur behandeld worden met kruidenpreparaten, homeopathische middelen, vitamines e.d., mits deze bewezen effectief zijn. Indien nodig kunnen zeer beperkt 'gewone' geneesmiddelen gebruikt worden. Biologisch voer mag niet synthetisch zijn en grondstoffen moeten binnenkort 100% biologisch zijn.

Nelleke Blok, voorzitter van de Produktwerkgroep Pluimveevlees en eieren

"We moeten vooral werken aan het verminderen van de uitval en het verbeteren van de uitloop. Uitval verminderen gaat niet alleen door het verbeteren van de opfok en een betere aansluiting van de opfok op de legperiode, maar ook door te zoeken naar geschiktere rassen die beter kunnen omgaan met de omstandigheden buiten en met het biologische voer. Het andere punt is de uitloop; dat is ons visitekaartje en de plek waar de kippen hun natuurlijke gedrag kunnen uitvoeren. Door een betere inrichting met meer beschutte plekken verdelen de kippen zich beter over de gehele uitloop waardoor ook de piekbelasting van mest direct om de stal wordt verminderd. Wat daar ook bij zou kunnen helpen is hanen bij de hennen. Ik heb het nu in een paar koppels meegemaakt. De hanen zorgen voor meer rust in de stal en nemen de hennen verder mee naar buiten de uitloop in."

Aanbod van ruwvoer is verplicht. Ingrepfen zijn niet toegestaan bij pluimvee. Zoals blijkt in de praktijk kunnen deze biologische principes naast welzijnswinst ook gezondheids- en welzijnsproblemen opleveren als teveel beroep wordt gedaan op de zelfredzaamheid van dieren, al dan niet in combinatie met onthouding van de meest effectieve behandeling.

Omgaan met verhoogde infectiedruk

Biologische koppels hebben gemiddeld meer uitval dan gangbare koppels, en dit lijkt voornamelijk gerelateerd te zijn aan een hogere infectiedruk. Een oplossing is selectie op kippenmerken die beter weerstand kunnen bieden tegen infecties. Daarnaast is het van belang verder te werken aan alternatieve, bewezen werkzame geneesmiddelen om uitval en andere problemen ten gevolge van wormen en bacteriën te verminderen. Over het gebruik van alternatieve (be)handelingen ontbreekt bij veehouders en adviseurs vaak de nodige kennis. Zowel van de behandelwijze per aandoening, als de bewezen effectiviteit van behandelingen. Onlangs is in het kader van het project 'Natuurlijk Gezond' een aantal bekende natuurlijke producten nog eens op een rijtje gezet. Er is een 'dynamisch stalboekje' voor pluimveehouders met praktische informatie opgesteld. Daarin is onder andere te lezen dat kruiden in het voer vaak worden ingezet om de smakelijkheid van het voer te vergroten. Maar daarnaast beïnvloeden ze de gezondheid nog op andere manieren. Spijsverteringsfuncties en stofwisseling worden vaak verbeterd. Sommige kruidenmengsels hebben in onderzoek laten zien dat ze ook op andere

systemen (zoals ademhaling en/of immuunsysteem) invloed hebben. Zie ook BioKennisbericht # 10.

Optimaliseren 100% biologisch voer

Indien de aminozuursamenstelling van 100% biologisch voer (verplicht vanaf 2011) niet goed te krijgen is kan dat leiden tot gezondheidsproblemen bij zowel leghennen (gevoeliger voor infecties, grotere kans op verenpikken) als vleeskuikens (borstblaren). Het probleem speelt naar verwachting met name bij opfokhennen, en is eigenlijk al zichtbaar bij 90% biologisch voer. Het is daarom van belang het huidige onderzoek naar biologische rantsoenen met een optimale samenstelling voort te zetten en/of biologische grondstoffen zodanig te bewerken dat de eiwitverteerbaarheid toeneemt. Verder vraagt de (regionale) herkomst van de grondstoffen ook aandacht. De oplossing kan ook worden gevonden in de inzet van kippenmerken die uit de voeten kunnen met suboptimaal voer.

Plan voor diergezondheid en -welzijn op bedrijven

In diverse Europese landen wordt voor het erkennen van biologische productie een plan van aanpak ten aanzien van gezondheid geëist. Een degelijk plan beschrijft het bedrijf en de dieren, de routinematige procedures, de diergeneeskundige zorg en het gebruik van geneesmiddelen, hoe te handelen bij het optreden van ziekten en het monitoren van ziekten en dierenwelzijn. Het is aan te bevelen dit ook in Nederland in te voeren, zodat bewust en doelgericht verder gewerkt kan worden aan betere omstandigheden en management.

Comfort

Houderijomstandigheden zijn zeer bepalend voor de mate van comfort voor de dieren, waaronder comfortabel liggen en rusten, makkelijk bewegen en verplaatsen, en een comfortabele omgevingstemperatuur. Dankzij het hebben van een uitloop heeft biologisch pluimvee meer mogelijkheden een comfortabele omgevingstemperatuur op te zoeken. Biologische vleeskuikens hebben in tegenstelling tot gangbare, snelgroeiende vleeskuikens minder last van hittestress en meer bewegingsmogelijkheden, mede ook omdat ze meer ruimte hebben. Toch missen vleeskuikens een belangrijk element in hun omgeving: zitstokken.

Aanbrengen zitstokken in vleeskuikenstallen

Kippen hebben zitstokken nodig om op hun soortspecifieke manier te kunnen rusten. Als hen de mogelijkheid geboden wordt, maken ze dan ook veelvuldig gebruik van zitstokken. Dit geldt ook voor vleeskuikens. Echter, in zowel de gangbare als biologische vleeskuikenhouderij gelden geen regels voor het aanbieden van zitstokken. Snelgroeiende kuikens in de reguliere houderij hebben in de tweede helft van de mestperiode moeite om op zitstokken te komen en te rusten, vanwege hun gewicht en bouw. Langzaamgroeiende vleeskuikens, zoals die in de biologische houderij, kennen dit probleem in veel mindere mate. Het is te overwegen zitstokken op verschillende hoogtes aan te bieden. De optimale lengte, diameter, en vorm van de zitstok zou nader vastgesteld moeten worden.

Voeding

Bij tekorten in voeding zal de motivatie om te eten en te drinken toenemen; dat vertaalt zich in een gevoel van honger en dorst. In de biologische houderij worden

met name eisen gesteld aan de samenstelling van het voer: het aandeel ruwvoer en de herkomst van grondstoffen. Water is onbeperkt aanwezig, en de dieren krijgen naast energierijk voer (krachtvoer) ook ruwvoer verstrekt. Aandachtspunt is de voerbepijking bij vleeskuikenvaderdieren; dit kan leiden tot ernstige honger.

Beperken honger biologische vleeskuikenvaderdieren

In de biologische sector worden langzaam groeiende vleeskuikens ingezet, waarbij men gebruik maakt van dwergmoederdieren en 'reguliere' hanen. De dwergmoederdieren hoeven niet beperkt te worden in voer, de hanen wel. Een voerbepijking is nodig om de in aanleg snelgroeiende hanen af te remmen in groei. Een voerbepijking leidt tot ernstige gedragsafwijkingen door een vrijwel continu hongergevoel. Beperkt gevoerde hanen vertonen ook meer agressie dan onbeperkt gevoerde hanen. Het zou nader onderzocht moeten worden hoe in de biologische vleeskuikensector hanen ingezet kunnen worden zonder dat een voerbepijking nodig is.

Tot slot

Veel verbeterpunten zijn te herleiden naar huisvesting, fokkerij en management. In een aantal gevallen kan verbetering bereikt worden via het bestaande systeem. Soms is dat niet mogelijk en is een omslag in denken en doen vereist om uit de impasse te komen. Voor een aantal sectoren ontwikkelt Wageningen UR Livestock Research nieuwe systemen in nauw overleg met de overheid en de sectoren. Hierbij wordt uitgegaan van de wensen en behoeften van het dier, de ondernemer, de burger en het milieu. Voor de pluimveehouderij heeft het project 'Houden van hennen' verschillende ontwerpen opgeleverd, waaronder de Plantage en het Rondeel.

Het doel van Bioconnect is het verder ontwikkelen en versterken van de biologische landbouw sector door het initiëren en uitvoeren van onderzoeksprojecten. In Bioconnect werken ondernemers (van boer tot winkelvloer) samen met onderwijs- en onderzoeksinstellingen en adviesorganisaties. Dit leidt tot een vraaggestuurde aanpak die uniek is in Europa.

Het Ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie is financier van de onderzoeksprojecten.

Wageningen UR (University & Research centre) en het Louis Bolk Instituut zijn de uitvoerders van het onderzoek. Op dit moment zijn dit voor de biologische landbouwsector zo'n 140 onderzoeksprojecten.

Contact

Contactpersoon: Marko Ruis,
Wageningen UR Livestock Research
e-mail: marko.ruis@wur.nl
telefoon: 0320 293 550
www.biokennis.nl

Eindredactie / Vormgeving / Productie
Wageningen UR, Communication Services
e-mail: info@biokennis.nl
telefoon: 0317 486 370